

КУЧЕРЯВКА КУЩОВА

Atraphaxis frutescens (L.) K. Koch.

Родина Гречкові (Споришеві) —
Polygonaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий вид на пн. та зх. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні
Монголія, Зх. та Сх. Сибір (пд.), Ср. Азія (пн. сх.). В Україні — на Донецькому кряжі. Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Відомо лише два місцезростання (Донецька обл., Амвросіївський р-н, с. Велике Мешково; Луганська обл., м. Антрацит). Популяції невеликі за розміром, чисельність низька, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності.

Антропогенні: випасання худоби; природні: недостатнє відновлення, слабка конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання

На кам'янистих породах, вугільних сланцях та вапняках. Угруповання кл. *Festuco-Brometea* та *Sedo-Scleranthetea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Чагарничок до 60–70 см заввишки, досить розгалужений, з неколючими бічними гілками. Кореневища довгі горизонтальні. Листки голубувато-сизі, рідко сірувато- або сизувато-зелені, еліптичні або зворотньоюланцетні, поступово звужені до основи у черешок; на верхівці загострені та закінчуються коротким хрящеподібним білуватим вістрям. Квітки в кінцевих китицях, на довгому квітконосі. Плід гостро-тригранний, темно-бурий, голий та блискучий горішок.

Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють рішенням Донецької та Луганської обласних рад. Ростає в РЛП «Донецький кряж». Заборонено збирання рослин та порушення умов місцезростання виду, терасування схилів, розробка кар'єрів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Конспект флори юго-востока Украины, 1985; Ловелиус, 1978; Остапко, 2001, 2005; Флора Восточной Европы, 1996.

Автори: В.М. Остапко, Т.В. Зубцова
Фото: В.М. Остапко

КУЧЕРЯВКА ВІДІГНУТА

Atraphaxis replicata Lam.

Родина Гречкові (Споришеві) —
Polygonaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий диз'юнктивноареальний азійський вид на пн.-зх. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Причорномор'я (Приазов'я, Донський та Нижньоволзький регіони), Кавказ (Дагестан, Сх. Закавказзя), Іран, Мала, Зх. та Ср. Азія, Зх. Сибір. В Україні зростає в пд.-сх. частині (Луганська обл, Краснодонський р-н, правий берег Сіверського Дінця, між селами Великий Суходіл і Давидо-Микільське; окол. м. Антрацит) та на Пд. березі Криму (між смт. Новий Світ і м. Феодосія). Адм. регіони: Лг, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції малочисельні з тенденцією до скорочення. В Криму залишились поодинокі особини на приморських схилах.

Причини зміни чисельності

Висока стенотопність, реліктовий характер виду, руйнування екоотопів через абразію, зсуви, ерозію та освоєння територій.

Умови місцезростання

Зростає на сухих і бідних глинистих оголених еродованих кам'янистих схилах. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна рослина (напівкущ) 30–70 см заввишки, з розвинутою стриж-

невою кореневою системою, розгалуженим тонким стовбурцем, із прямими гілками з жовтувато- або червонувато-бурою розтрісканою корою. Розтруби короткі, циліндричні, 2–3 мм завдовжки, внизу білі, вгорі блідоплівчасті. Листки дрібні, оберненояйцеподібні або округлі чи ниркоподібні, товсті, на верхівці тупі або з невеликим вістрям, голі. Квітки в пазушних пучках по 2–6, розміщені у верхній частині укорочених річних гілок; оцвітина з чотирьох рожевих, з білими краями або білих з рожевою жилкою листочків; при плодах розростається до 8 мм в діаметрі. Плід сплюснутий, яйцеподібний, бурий або буровато-зелений гладенький, блискучий горішок. Цвіте і плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карадазькому ПЗ. Необхідно надати заповідний статус ділянкам в місцях зростання виду та культивувати в ботанічних садах. Завдяки сильно розвиненій кореневій системі рекомендується використовувати як меліоративну культуру для закріплення схилів та озеленення населених пунктів. Заборонено збирання рослин, заготівля, порушення умов місцезростання, забудову територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Дубовик, Ткаченко, 1967; Остапко, 2001; Собко, 2005; ЧКУ. Рослинний світ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, А.В. Єна
Фото: В.П. Ісіков

КИСЛИЧНИК ДВОСТОВПЧИКОВИЙ

Oxyria digyna (L.) Hill (*Rumex digynus* L.)

Родина Гречкові (Споришеві) —
Polygonaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Аркто-альпійський вид в ізольованих локалітетах.

Ареал виду та його поширення в Україні
Арктичні регіони Євразії, альпійський пояс гір Європи та Азії. В Україні достовірно відомий лише зі скель Близниці, у Свидовецькому масиві та зі скель урочища Кізі Улоги в Чорногорі. За літературними даними наводився для Чивчин, однак ці вказівки стосуються, очевидно, сучасної території Румунії. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції малочисельні, але повночленні. Поновлення задовільне за умови відсутності антропогенного впливу.

Причини зміни чисельності
Популяція в Кізіх Улогах у Чорногорі знаходиться поза загрозою, натомість Свидовецька зазнає інтенсивного впливу рекреантів, зокрема, витоупування, руйнування біотопу, формування свіжих мікроосипищ, що перешкоджають нормальному поновленню виду.

Умови місцезростання
Вогкуваті силікатні скельні відслонення в альпійському поясі, осипища флішу. Є характерним видом угруповань асоціації *Oxyrietum diginae*, союзу *Androsacion alpinae* кл. *Taspietea rotundifolii*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з товстим кореневищем. Стебла 10–30 см заввишки, поодинокі або по декілька, прямі або підведені, голі, безлисті або зрідка з 1–2 листками. Листки прикореневі, на довгих черешках, з ниркоподібною або округло-ніркоподібною пластинкою, 2–4 см діаметром. Суцвіття вузьке, гронаподібне. Квітки згруповані по 2–6 на кінці стебла та гілок, на почленованих при основі тонких квітконіжках. Зовнішні листочки оцвітини обернено-яйцеподібні, майже плоскі, близько 1,5 мм завдовжки й 1 мм завширшки, внутрішні вздовж складені, човникоподібні, близько 3 мм завдовжки; стовпчики короткі, відігнуті на бік. Плід стиснений з боків крилатий горі-

шок, крила забарвлені, дорівнюють ширині самого горішка. Цвіте в липні–вересні, плодоносить у серпні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Свидовецька популяція знаходиться на території Карпатського БЗ, а Чорногірська — на території Карпатського НПП. Разом з тим, спеціальних заходів щодо контролю чисельності виду та оцінки перспектив його існування не проводилося. Необхідним є вивчення сучасного стану, структури, динаміки поновлення популяцій виду та зміни цих параметрів у часі. Заборонено руйнування біотопів, посилення рекреаційного навантаження в цих місцях.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, харчове, лікарське.

Основні джерела інформації
Флора УРСР, 1952.

Автори: О.О. Кагало, І.М. Данилик, Н.М. Сичак
Фото: Б. Суднік-Войциковська

ПЕРЕЛОМНИК КОЗО-ПОЛЯНСЬКОГО

Androsace koso-poljanskii Ovcz. (*A. villosa* L. subsp. *koso-poljanskii* (Ovcz.) Fed.)

Родина Первоцвіті — Primulaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Елемент реліктової «гіссопової флори».

Ареал виду та його поширення в Україні
Ендемічний вид бас. р. Дону. В Україні — бас. рр. Вовчої та Осколу — притоків Сіверського Дінця. Адм. регіон: Хр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, нечисленні, неповночленні, їх кількість зменшується.

Причини зміни чисельності
Надмірний випас худоби, видобування крейди, руйнування екотопів.

Умови місцезростання
Крейдані відслонення кл. *Helianthemo-Thymetea*, а також у складі петрофітно-степових угруповань союзу *Centaureo carbonati-Koelerion talievii* кл. *Festuco-Brometea*. Надає перевагу ділянкам із задернованим або незруйнованим ґрунтовим покривом, але не витримує конкуренції при масовому розвитку короткочоренистих видів. Ксерофіт. Облігатний кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Багаторічна трав'яна рослина

3–10 см заввишки, пухнастоволосиста від довгих білуватих членистих волосків. Кореневище утворює великі пухкі дернини з численними ниткоподібними розгалуженими, повзучими по землі пагонами, що несуть на кінці листові розетки, частина з яких неплідна. Листки видовжені або лінійно-ланцетні, сидячі, дрібні (3–10 мм завдовжки, 1–2 мм завширшки), цілокраї, по краю війчасті, з випнутою знизу середньою жилкою. Квітки білі або рожеваті; 6–8 мм діаметром, зібрані у 2–7 квіткові зонтики. Чашечка дзвоникоподібна, наполовину надрізана на яйцеподібно-ланцетні лопаті. Плід овальна коробочка. Цвіте у травні–червні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Включений до Європейського червоного списку. Охороняють в ботанічних заказниках загальнодержавного «Вовчанський» та місцевого значення «Червоний» (Харківська обл.). Рекомендується створити заказники в усіх місцях зростання виду, контролювати стан популяції. Заборонено організацію кар'єрів по видобуванню крейди, надмірний випас худоби, заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, Ботанічному саду ім. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Клімов, Вовк, Філатова та ін., 2005; Коротченко, 2001; Красная книга СССР, 1984; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора УРСР, 1957; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Коротченко, С.С. Морозюк
Фото: О.О. Сенчило

